

Mottakere og ytere av barnebidrag:

Hvem har best økonomi?

Mads Ivar Kirkeberg og
Vidar Pedersen

Bidragstyttere har gjennomsnittlig bedre økonomi enn mottakere av barnebidrag, men det er store variasjoner i inntekt avhengig av blant annet ny familieetablering etter samlivsbruddet. Hvis mor og far har funnet seg en ny partner stiller de langt sterkere økonomisk enn de enslige bidragstytterne og de enslige forsørgerne. Prøver vi å korrigere for bidragstytters utgifter ved samvær med barna, gir dette relativt store utslag i inntekten for mange. Det er imidlertid ingen enkel oppgave å beregne samværsutgiftene.

I diskusjonen rundt forslaget til ny barnebidragsmodell er bidragspartenes inntektsforhold et svært sentralt punkt. Etter det regelverket vi har i dag beregnes barnebidraget som en viss prosentsats av inntekten til bidragstyper. I det nye regelverket foreslås det å ta hensyn til begge foreldrenes inntekt ved fastsetting av bidraget. Barnebidraget beregnes ut fra at utgiftene ved barnets underhold fordeles forholdsmessig mellom mor og far etter hvor høy inntekten deres er (Barne- og familiedepartementet 1999). La oss derfor se litt nærmere på både mors og fars økonomiske levekår etter samlivsbruddet.

Tidligere undersøkelser gir forskjellige svar

Det er i de siste årene utført flere undersøkelser av de økonomiske levekårene til bidragspartene ved bruk av ulike datagrunnlag og metoder. I det første nummeret av Samfunnsspeilet i 1997 viste Ingrid Melby(1997) at bidragstytterne hadde bedre økonomi enn mottakerne av barnebidrag. Den samlede husholdningsinntekten etter skatt var tilnærmet lik for de to gruppene, men hvis inntekten ble justert for forskjeller i husholdningsstørrelse

kom mottakerne av barnebidrag dårligere ut. Årsaken til forskjellen var med andre ord at inntekten i husholdningen til mottakere av barnebidrag måtte forsørge flere personer. Datagrunnlaget til denne analysen var hentet fra Statistisk sentralbyrås inntekts- og formuesundersøkelse for husholdninger og selv-angivelsesstatistikken for inntektsåret 1994.

To år senere publiserte Espen Bratberg og Sigve Tjøtta fra Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF 1999) en undersøkelse om levekår i barnefamilier etter skilsmisse. De fant også forskjeller i de økonomiske levekårene til skilte foreldre. Men resultatene her viste at foreldre uten daglig omsorg for barna (bidragstyttere) i gjennomsnitt hadde mye lavere inntekt enn foreldre med daglig omsorg (bidragsmottakere). Datagrunnlaget i denne undersøkelsen var hentet fra KIRUT-basen. KIRUT (Klientstrømmer Inn i, Rundt i og Ut av Trygdesystemet og arbeidsmarkedet) er en database som gir opplysninger om inntektsforhold, utdanning, yrkeserfaring etc. for forskning om befolkningens bevegelser i trygdesys-

temet og arbeidsmarkedet i Norge over tid (Kiberg 1997).

De ulike resultater som disse to undersøkelsene har gitt er blitt omtalt ved flere anledninger, blant annet i høringsnotatet til ny barnebidragsmodell (Barne- og familiedepartementet 1999) og i stortingsmeldingen om fordeling av inntekt og levekår i Norge (Sosial- og helsedepartementet 1999). I løpet av denne artikkelen skal vi prøve å komme med noen forklaringer på hvorfor de to nevnte undersøkelsene gir så vidt forskjellige svar.

Ni av ti bidragsmottakere er kvinner

Ved utgangen av 1997 var det 119 990 bosatte bidragstyttere og 126 942 bosatte bidragsmottakere som fikk sitt barnebidrag fastsatt og/eller innkrevd av det offentlige. Drøye 90 prosent av bidragsmottakerne er kvinner og drøye 90 prosent av bidragstytterne er menn. Tallene omfatter også 12 070 personer som er registrert som både mottakere og ytere av barnebidrag. I denne artikkelen vil disse inngå i analysen som både bidragsmottakere og bidragstyttere.

Datagrunnlaget

Populasjonen i denne artikkelen er identifisert ved hjelp av opplysninger fra Rikstrykdeverket om hvilke bidragsytere og bidragsmottakere som i løpet av 1997 benyttet det offentlige tilbud om fastsettelse og/eller innkreving av barnebidrag. Dette utgjør om lag 90 prosent av alle barnebidrags saker. De resterende 10 prosentene har en privat avtale uten at det offentlige er involvert. Disse "private" barnebidrags sakene omfattes altså ikke i denne analysen.

Selvangivelsesstatistikken omfatter alle skattepliktige inntekter, fradrag i inntekt, gjeld og skattemessig formue oppført i selvangivelsen til alle personer med et ligningsforhold. Beløpenes størrelse er bestemt av skatteregler og ligningspraksis. Statistikken omfatter ikke skattefrie inntekter.

Mottatte barnebidrag vil i artikkelen være beløp innberettet på post 2.6.2 i selvangivelsen (mottatt bidrag for barn som er 16 år eller yngre), mens betalte bidrag vil være beløp på posten 3.3.3 (pliktig underholdsbidrag o.l.)¹.

Inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger er en utvalgsundersøkelse som for inntektsåret 1997 omfatter i alt ca. 14 000 husholdninger. Opplysninger om inntekt og formue blir hentet fra selvangivelsesstatistikken. I tillegg blir det innhentet opplysninger om skattefrie inntekter som tilfaller husholdningen. Eksempler på slik inntekt er barnetrygd, bostøtte, stipend, sosialhjelp, grunn- og hjelpetønad og engangstønad ved fødsel. Opplysninger om husholdningens størrelse og sammensetning er innhentet ved intervju.

Bidragsyterne har høyest bruttoinntekt

Bidragsyterne hadde i 1997 en gjennomsnittlig bruttoinntekt som var 30 prosent høyere enn tilsvarende inntekt hos bidragsmottakerne. Ser vi på forholdet mellom mannlige bidragsytere og kvinnelige bidragsmottakere øker forskjellen til drøye 43 prosent. Bruttoinntekten omfatter all skattepliktig inntekt som inngår i selvangivelsen før fradrag i inntekt.

Bidragsyterne betalte i gjennomsnitt 20 300 kroner i barnebidrag, mens bidragsmottakerne gjennom-

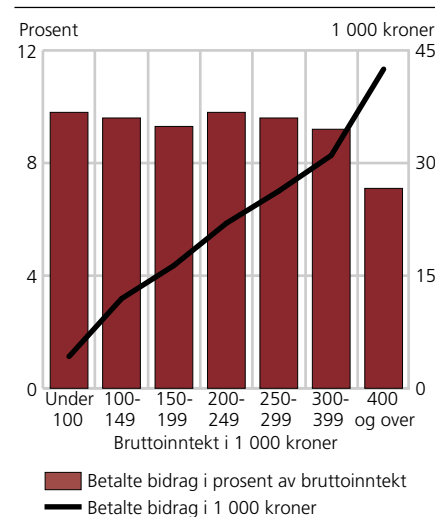
snittlig mottok 18 300 kroner i bidrag i 1997. En årsak til at bidragsyterne betaler mer i bidrag enn det som mottas er at staten beholder en del av bidraget utover bidragsforskudd (minstebeløp) når bidragsmottaker mottar overgangstønad.

Blant bidragsmottakerne er størrelsen på mottatt bidrag omtrent upåvirket av mottakerens bruttoinntekt. Dette innebærer naturlig nok at bidraget har størst betydning for de med lavest inntekt. For mottakere med en bruttoinntekt under 100 000 kroner utgjorde bidraget nesten 22 prosent av inntekten. For

mottakere med for eksempel bruttoinntekt på 400 000 kroner eller høyere var tilsvarende andel 3,5 prosent.

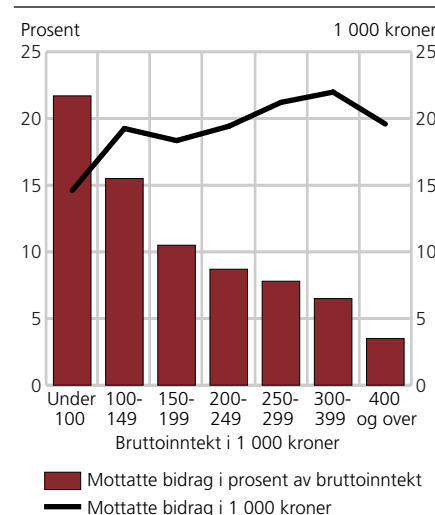
Grupperer vi bidragsyterne etter bruttoinntekt, ser vi at bidraget øker med bruttoinntekten. Størrel-

Figur 1. Gjennomsnittlig betalte bidrag og betalte bidrag i prosent av bruttoinntekt, etter bruttoinntektsgrupper. 1997

Kilde: Selvangivelsesstatistikk 1997.

Figur 2. Gjennomsnittlig mottatte bidrag og mottatte bidrag i prosent av bruttoinntekt, etter bruttoinntektsgrupper. 1997

Kilde: Selvangivelsesstatistikk 1997.

Tabell 1. Bruttoinntekt og bidrag for bosatte bidragsytere og bidragsmottakere, etter kjønn. Gjennomsnitt. 1997. Kroner

	Bidragsytere			Bidragsmottakere		
	I alt	Menn	Kvinner	I alt	Menn	Kvinner
Bruttoinntekt	224 600	233 600	139 300	172 400	268 100	162 700
Betalte bidrag	20 300	21 600	8 500	1 400	10 900	400
Mottatte bidrag	1 300	400	9 600	18 300	10 500	19 100
Antall personer	119 990	108 614	11 376	126 942	11 723	115 219

Tabell 2. Bruttoinntekt og bidrag for bosatte bidragsyttere og bidragsmottakere, etter alder. Gjennomsnitt og prosent. 1997

	Alder							
	I alt	-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-
Bidragsyttere								
Bruttoinntekt	224 600	131 500	188 500	210 900	231 500	243 700	251 800	255 200
Betalt bidrag	20 300	7 500	14 000	18 700	22 200	23 800	23 300	22 300
Betalt bidrag i prosent av bruttoinntekt	9,1	5,7	7,4	8,8	9,6	9,8	9,3	8,7
Antall personer	119 990	4 754	14 736	24 793	28 245	24 471	14 071	8 920
Andel personer. Prosent	100,0	4,0	12,3	20,7	23,5	20,4	11,7	7,4
Bidragsmottakere								
Bruttoinntekt	172 400	99 600	134 800	164 200	186 800	207 600	218 300	211 200
Mottatt bidrag	18 300	12 700	17 400	21 500	21 000	17 400	13 700	10 900
Mottatt bidrag i prosent av bruttoinntekt	10,6	12,7	12,9	13,1	11,2	8,4	6,3	5,2
Antall personer	126 942	10 001	21 966	29 784	29 567	21 640	9 897	4 087
Andel personer. Prosent	100,0	7,9	17,3	23,5	23,3	17,0	7,8	3,2

sen på bidraget i prosent av bruttoinntekten er omtrent den samme for alle inntektstrinn, ca. 9-10 prosent, men betyr noe mindre blant yterne med høyest bruttoinntekt (ca. 7 prosent).

Husholdningssammensetning etter samlivsbruddet viktig

Hvis man skal se nærmere på de økonomiske levekårene til en bestemt gruppe mennesker, er det ikke likegyldig hvilken statistisk enhet som brukes. Hittil har vi kun sett litt på bidragsmottakere og -yttere som individer og deres individuelle inntekt. Dette gir langtfra et fullstendig bilde. Vi er nødt til å

Beregning av barnebidrag

Bidraget beregnes ut fra den bidragspliktiges inntekt, og er som hovedregel en viss prosentsats av inntekten. Som inntektsgrunnlag regnes lønn, næringsinntekt fratrukket 10 prosent, pensjonsinntekter og kapitalinntekter utover 10 000 kroner. For ett barn betaler bidragsyter 11 prosent av inntekten i bidrag, 18 prosent betales for to barn og 24 og 28 prosent betales for henholdsvis tre og fire eller flere barn. I visse tilfeller fastsettes også bidraget ved skjønn.

se nærmere på hvilken type husholdning mor og far tilhører etter at de har gått fra hverandre. Husholdningens sammensetning og størrelse har naturlig nok betydning både for hvor mange som bidrar med inntekt til husholdningen, og hvor mange som skal forsørges av den samlede husholdningsinntekten.

Her kommer vi også inn på kanskje den største forskjellen i de tidligere omtalte undersøkelsene til Statistisk sentralbyrå (SSB) og Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF). Bratberg og Tjøtta (SNF) benytter ordene hushold og husholdningsinntekt, men KIRUT-basen som de har benyttet, inneholder ikke opplysninger om husholdningssammensetning. Opplysninger om husholdning finnes ikke på noe administrativt register i Norge, men kun i utvalgsundersøkelser og de ti-årige folke- og boligtellningene. KIRUT inneholder kun opplysninger om ekteparet, og etter en skilsmisse vil alle skilte derfor bli registrert som enslige (dersom de ikke straks gifter seg igjen). Forfatterne av SNF-rapporten nevner riktignok innledningsvis at deres datagrunn-

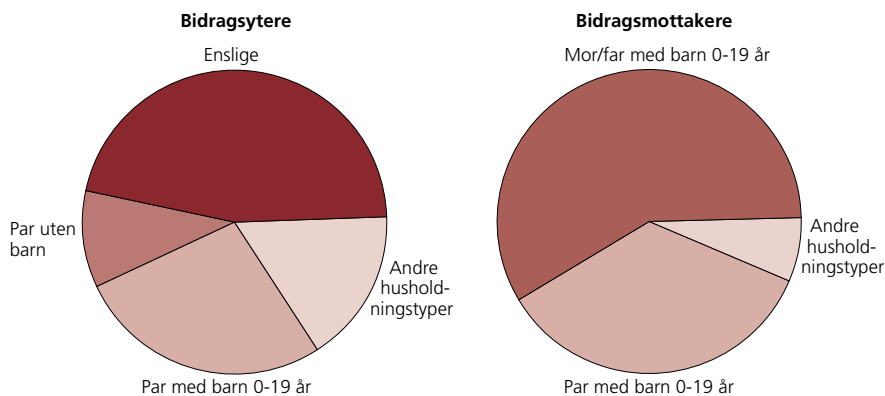
lag ikke hadde opplysninger om gjengifte, nye samboerskap og ellers nye familieforhold og at de derfor står i fare for å vurdere levekårene blant skilte foreldre til å være dårligere enn det de faktisk er. Melby (SSB) har derimot tilgang til opplysninger om husholdningen til mor og far etter samlivsbruddet fra SSBs inntekts- og formuesundersøkelse for husholdninger. Husholdningsopplysningene er i denne undersøkelsen fremskaffet ved intervju.

Seks av ti bidragsmottakere er enslige forsørgere

Ved å koble sammen opplysninger om de nevnte bidragsyttere og -mottakere i 1997 fra Rikstrygdeverket med SSBs inntekts- og formuesundersøkelse for husholdninger samme år, finner vi at gjennomsnittlig husholdningsstørrelse hos bidragsmottakerne er 3,1 personer. Tilsvarende husholdningsstørrelse for bidragsyterne er 2,1 personer. Dette stemmer godt overens med hva Melby (SSB) fant i sin undersøkelse.

I 35 prosent av tilfellene bor bidragsmottakeren sammen med en

Figur 3. Husholdningenes sammensetning for husholdninger med bidragsytere og bidragsmottakere. 1997. Prosent

Kilde: Innteks- og formuesstatistikk for husholdninger 1997.

ny partner og har hjemmeboende barn i alderen 0-19 år. Tilsvarende tall for bidragsyterne er 27 prosent, men i tillegg bor 10 prosent av yterne sammen med en ny partner uten å ha hjemmeboende barn.

Om lag seks av ti bidragsmottakere (58 prosent) lever som enslige forsørgere av barn i alderen 0-19 år, mens i underkant av halvparten av bidragsyterne (46 prosent) bor helt alene.

Ulike valg av inntektsbegrep for å måle økonomiske levekår

Vi har tidligere kun sett på bruttoinntekten til bidragsyterne og mottakerne. Dette er et skattemessig inntektsbegrep som ikke måler økonomiske levekår eller ressurser særlig godt. For å kunne gi et godt nok bilde av hva en husholdning har disponibelt til forbruk og eventuelt sparing, må man se nærmere på både husholdningens samlede skattepliktige inntekter som yrkesinntekt, kapitalinntekt, pensjoner og arbeidsledighetstrygd samt skattefrie inntekter som for eksempel barne-trygd, bostøtte, sosialhjelp og grunn- og hjelpestønad.

I undersøkelsen til Bratberg og Tjøtta (SNF) opererer de med begrepet "kontantinntekt" som består av pensjonsgivende inntekt etter skatt justert for offentlige overføringer til barnefamilier og skilte familier samt barnebidrag. Her er det igjen datagrunnlaget i KIRUT som setter begrensninger. Pensjonsgivende inntekt er et skattemessig inntektsbegrep som blant annet ikke inneholder kapitalinntekter. Dessuten blir inntekten til selvstendig næringsdrivende klart under- vurdert i dette inntektsbegrepet. Vi vet fra SSBs innteks- og formuesundersøkelse, som inneholder alle husholdningsinntekter, at husholdningen til bidragsytere både har større kapitalinntekter og høyere næringsinntekter enn gjennomsnittshusholdningen. Fra dette inntektsbegrepet, pensjonsgivende inntekt, trekker man i SNF-undersøkelsen så alle innteks- og formues- skatter samt medlemsavgifter til folketrygden. Samtidig med at man ikke har opplysninger om inntekten til andre medlemmer i husholdningen fører dette til at inntekten til mange skilte foreldre blir svært lav i analysen til SNF.

Melby (SSB) har i sin undersøkelse tilgang til data som gir et mer omfattende inntektsbegrep. I denne analysen opereres det med begrepet inntekt etter skatt som består av yrkesinntekt (all skattepliktig lønnsinntekt og netto næringsinntekt), alle kapitalinntekter samt en hel rekke ulike overføringer til husholdningen. Selve barnebidraget legges til bidragsmottakers inntekt og trekkes ifra bidragsyters inntekt. Fra dette inntektsbegrepet trekkes, som i undersøkelsen til SNF, total utlignet skatt. Denne inntekten etter skatt beregnes så for hele husholdningen til henholdsvis bidragsmottaker og bidragsyter.

De to viktigste årsakene til de forskjellige funnene i undersøkelsene til SNF og SSB skyldes med andre ord valg av ulike analyseenheter og ulike inntektsbegreper.

Store forskjeller i inntektens sammensetning

Det er til dels store forskjeller i husholdningenes inntektssammensetning for henholdsvis bidragsmottakere og -ytere. Tall fra innteks- og formuesundersøkelsen for 1997 viser at for alle mottakerhusholdninger sett under ett utgjør yrkesinntekten 67 prosent av husholdningens samlede inntekt. Skattepliktige og skattefrie overføringer har en andel på 31 prosent. For bidragsyternes husholdninger har yrkesinntekten en høyere andel med 78 prosent, mens overføringene utgjør 16 prosent.

Går vi over til å studere noen av husholdningstypene blir forskjellene enda større. Hos enslige bidragsytere utgjør yrkesinntekten 83 prosent og overføringene 16 prosent av samlet inntekt. Blant bidragsmottakere som bor alene med barna, utgjør yrkesinntekten bare litt over

Tabell 3. Inntektsregnskap for husholdninger med bidragsytere og bidragsmottakere. Gjennomsnitt. 1997. Kroner

	Bidragsytere	Bidragsmottakere
Yrkesinntekt	259 400	216 200
+ Lønn	231 500	200 000
+ Netto næringsinntekt	28 000	16 300
+ Kapitalinntekt	17 700	6 500
+ Brutto renteinntekter	1 100	1 100
+ Aksjeutbytte	11 000	3 000
+ Realisasjonsgevinster	4 400	1 900
- Realisasjonstap	500	500
+ Andre kapitalinntekter	1 700	1 100
+ Overføringer	54 300	100 900
+ Skattepliktige overføringer	33 100	57 600
+ Ytelser fra folketrygden	18 900	29 900
+ Tjenestepensjon m.m.	2 000	1 500
+ Arbeidsledighetstrygd	7 900	5 700
+ Mottatte barnebidrag m.m.	4 300	20 500
+ Skattefrie overføringer	21 200	43 300
+ Barnetrygd	7 800	24 700
+ Bostøtte	700	1 900
+ Stipend	1 100	2 300
+ Forsørgerfradrag	1 100	3 100
+ Sosialhjelp	8 500	5 200
+ Grunn- og hjelpestønad	800	1 800
+ Engangsstønad ved fødsel	500	900
+ Andre overføringer	800	3 300
= Samlet inntekt	331 400	323 700
- Sum utlignet skatt og negative overføringer	94 100	64 800
+ Utlignet skatt	72 600	59 100
+ Sum skatter	77 000	63 000
- Sum fradrag i skatt	4 500	3 900
+ Negative overføringer inkl. betalt barnebidrag	21 500	5 700
= Inntekt etter skatt	237 300	258 900
Antall observasjoner	822	881
Gjennomsnittlig husholdningsstørrelse	2,1	3,1

Tabell 4. Andel husholdninger i alt og husholdninger med bidragsytere og bidragsmottakere, etter størrelsen på husholdningens gjeld i forhold til samlet inntekt. 1997. Prosent

	Alle husholdninger. Hovedinntektstakers alder					Bi- drags- ytere	Bi- drags- motta- kere
	I alt	Under 30 år	30-39 år	40-49 år	50 år og eldre		
I alt	100	100	100	100	100	100	100
Gjeld mindre eller lik inntekt	63	53	43	51	81	41	43
Gjeld 1-2 ganger inntekt	22	24	35	32	12	30	35
Gjeld 2-3 ganger inntekt	9	12	15	10	4	14	15
Gjeld større enn 3 ganger inntekt	6	11	7	7	3	15	7
Antall observasjoner	14 679	1 841	2 908	3 678	6 252	822	881

halvparten av samlet inntekt (52 prosent), mens ulike overføringer utgjør 46 prosent. Av overføringene er det ulike ytelser fra folketrygden, deriblant overgangsstønad, som betyr mest for de enslige forsørgerne med en andel på 14 prosent av samlet inntekt, fulgt av barnetrygd (12 prosent) og mottatt barnebidrag (9 prosent).

I husholdningstypen par med hjemmeboende barn finner vi derimot små forskjeller i inntektssammensetningen mellom bidragsmottakere og -ytere.

Bidragsyterne har oftest mest gjeld

En sammenligning av gjeldsbelastningen til bidragspartenes husholdninger i tabell 4 viser at bidragsyterne oftere har mer gjeld enn bidragsmottakerne. Mens 15 prosent av yternes husholdninger har en gjeld som er større enn tre ganger husholdningens samlede inntekt, har bare 7 prosent av mottakernes husholdninger en slik høy gjeldsbelastning. I andre enden av fordelingen finner vi mindre forskjeller. Andelen husholdninger som har en gjeld mindre enn eller lik samlet inntekt er 41 og 43 prosent for hen-

holdsvis bidragsyterne og bidragsmottakerne.

Gjennomsnittlig ekvivalent-inntekt høyest hos bidragsyterne

Hvis vi igjen ser på tall fra Inntekts- og formuesundersøkelsen 1997 finner vi at husholdningene til bidragsmottakerne gjennomsnittlig har en høyere inntekt etter skatt enn husholdningene til bidragsyterne. Gjennomsnittlig inntekt etter skatt utgjorde 258 900 kroner hos bidragsmottakerne sammenlignet med 237 300 kroner hos bidragsyterne. Disse tallene blir likevel misvisende siden vi ikke her tar hensyn til den tidligere omtalte forskjellen i husholdningsstørrelse. Den vanligste måten å sammenligne inntekten til husholdninger med ulik størrelse og sammensetning er å benytte seg av såkalte ekvivalensskalaer (se egen omtale i grå boks). Både undersøkelsene til Melby (SSB) og Bratberg og Tjøtta (SNF) bruker for øvrig ulike ekvivalensskalaer i sine analyser.

Ut fra tabell 5 ser vi at uansett valg av ekvivalensskala så ligger gjennomsnittlig inntekt etter skatt høyere hos bidragsyterne enn hos bidragsmottakerne for alle hushold-

Ekvivalensskalaer

I denne analysen benytter vi oss av tre ulike ekvivalensskalaer. OECD-skalaen gir første voksne i husholdningen vekt 1, de resterende voksne får vekt 0,7 hver mens barna får vekten 0,5 hver. Den andre skalaen tar utgangspunkt i antall personer i husholdningen uavhengig av alder. Inntekten til husholdningen deles på antall personer i husholdningen opphøyd i 0,5 (EL=0,5). I den siste skalaen deles husholdningsinntekten på antall personer opphøyd i 0,33 (EL=0,33).

Med OECD-skalaen må en husholdning på to voksne og to barn ha 2,7 ganger så høy inntekt som en enslig for å ha like god økonomi. Ved bruk av skalaen med EL=0,5 holder det med to ganger så høy husholdningsinntekt som den enslige. Den siste skalaen, EL=0,33, legger i stor grad vekt på stordriftsfordeler ved at flere bor sammen, og her holder det at inntekten bare er 1,6 ganger så høy som inntekten til den enslige.

Det forutsettes vanligvis at de økonomiske ressursene fordeles slik i husholdningen at alle husholdningsmedlemmene får det samme velferdsnivået. Det er likevel viktig å være klar over at bruk av slike ekvivalensskalaer representerer et svært forenklet system for velferdssammenligninger.

ningstyper samlet. Hvis vi bruker OECD-skalaen har bidragsyterne en gjennomsnittlig inntekt etter skatt per forbruksenhet på 142 400 kroner. Bidragsmottakerne har en tilsvarende inntekt på 119 900 kroner, eller 19 prosent lavere. Hvis vi benytter de to skalaene som tar mer hensyn til stordriftsfordelene ved at flere bor sammen, minsker naturlig nok inntektsforskjellen til henholdsvis 11 prosent for skalaen med EL=0,5 og 3 prosent for skalaen med EL=0,33. Tabellen viser for øvrig at bidragsyternes husholdninger har en inntekt etter skatt per forbruksenhet på linje med husholdningene totalt, uansett valg av ekvivalensskala.

Enslige forsørgere har lavest inntekt ...

Hvis vi går over til å se på inntekt etter skatt per forbruksenhet i de ulike husholdningstyper, blir bildet igjen mer nyansert. Blant bidragsmottakerne er det de enslige forsørgere som har lavest gjennomsnittlig inntekt etter skatt per forbruksenhet, mens det blant bidragsyterne er de enslige som ligger lavest i inntekt. Enslige for-

sørgere har lavere inntekt etter skatt per forbruksenhet enn det enslige bidragsytere har både ved OECD-skalaen og ved EL=0,5. Bare ved den ekvivalensskalaen som legger til grunn større stordriftsfordeler (EL=0,33) ligger gjennomsnittlig ekvivalentinntekt høyere hos de enslige forsørgerne enn hos de enslige bidragsyterne.

... mens bidragsytere med ny partner uten barn har høyest inntekt

Bidragsytere som har funnet seg en ny partner, og ikke har hjemmeboende barn, har den desidert høyeste gjennomsnittlige ekvivalentinntekten. Denne gruppen av bidragsytere har for eksempel en inntekt som ligger 30 prosent høyere sammenlignet med alle par uten barn. Litt interessant er det også å legge merke til at i de tilfeller hvor både mannen og kvinnen har funnet seg en ny partner etter samlivsbruddet, og hvor begge husholdninger har hjemmeboende barn, ligger ekvivalentinntekten på omtrent samme nivå uansett hvilken ekvivalensskala som benyttes. Dette stemmer for øvrig godt overens med det

som Melby (SSB) fant i sin undersøkelse.

Hva skjer hvis vi tar hensyn til samværsretten?

De gjennomsnittlige ekvivalentinntektene vi har sett på hittil, har ikke tatt hensyn til at bidragsyter i de aller fleste tilfeller har samværsrett med barna sine. Dette betyr at i deler av året har bidragsyter en større husholdning å forsørge når vedkommende har besøk av sine barn. Likeledes har bidragsmottaker en tilsvarende mindre husholdning i samme tidsrom. Her finner vi for øvrig enda en forskjell i de omtalte undersøkelsene til SSB og SNF. Melby (SSB) kommenterer i sin undersøkelse at det ikke er tatt hensyn til at bidragsyter har samværsrett, men at dette ville ha påvirket beregningene.

Bratberg og Tjøtta (SNF) har derimot tatt hensyn til bidragsyters samværsutgifter. SNF justerer sin ekvivalensskala med en estimert samværsandel på 25,6 prosent for å avspeile at bidragsyter har utgifter i forbindelse med samværet. Barnas samvær med bidragsmottaker reduseres tilsvarende. En samværsandel på 25,6 prosent stemmer for øvrig godt overens med hva Barne- og familiedepartementet tidligere har forutsatt som et gjennomsnitt for vanlig samvær (Barne- og familiedepartementet 1996). Departementet tar utgangspunkt i et generelt samvær på åtte dager per måned for bidragsyter. Dette tilsvarer en samværsandel på 26 prosent.

Det kan stilles spørsmålsteget ved om en slik justering av ekvivalentinntekten kan gi et litt feilaktig bilde av det økonomiske velferdsnivået til bidragspartene. Bidragssystemet baserer seg i utgangspunktet på at alle faste utgifter dekkes av

Tabell 5. Inntekt etter skatt per forbruksenhet, etter husholdningstype. Gjennomsnitt. 1997. Kroner

	Antall observasjoner ¹	Inntekt etter skatt per forbruksenhet			
		OECD-skala	EL=0.5	EL=0.33	EL=0.5 Inntekt korrigert for samværsutgifter
Alle husholdninger	14 662	140 800	166 000	187 900	153 200
Av dette					
Enslige	3 124	127 300	127 300	127 300	124 200
Par uten barn	3 875	165 200	198 600	223 400	254 300
Par med barn 0-19 år	5 239	142 100	196 000	247 100	181 300
Mor/far med barn 0-19 år	607	116 700	132 400	154 100	128 600
Bidragstyttere i alt	813	142 400	164 800	185 100	158 500
Av dette					
Enslige	244	134 000	134 000	134 000	124 200
Par uten barn	100	216 000	259 600	292 100	253 900
Par med barn 0-19 år	311	133 200	179 200	224 100	177 200
Bidragmottakere i alt	864	119 900	147 900	179 000	151 700
Av dette					
Par med barn 0-19 år	441	131 700	181 200	229 500	183 800
Mor/far med barn 0-19 år	369	111 100	124 700	144 600	129 400

¹ På grunn av avvik mellom husholdningsstørrelsen i RTVs materiale og inntekts- og formuesundersøkelsen er 17 husholdninger holdt utenfor i denne tabellen.

bidragmottaker. Alle utgiftene hos bidragmottaker vil ikke bli redusert selv om barna er hos bidragstytter en begrenset del av året. Dette betyr at det er urimelig å anta at for eksempel en enslig bidragmottaker, der barna i deler av året oppholder seg hos bidragstytter, i den samme perioden vil ha nøyaktig det samme utgiftsnivået og inntektsbehovet som en enslig uten barn. Store utgiftsposter, som for eksempel bolig og bil, vil være uforandret av at bidragmottakeren ikke har barna hos seg hele tiden. Dette er forhold som de generelle ekvivalensskalaene, som helst benyttes til å sammenligne den økonomiske velferden til bredt sammensatte grupper, ikke klarer å ta hensyn til.

Fradrag for utgifter ved samvær

I vår undersøkelse har vi prøvd å ta hensyn til bidragstytter sin samværsrett ved å benytte en annen meto-

de. Vi velger å korrigere husholdningens inntekt etter skatt for løpende utgifter under samværet, men endrer ikke bidragmottakers og bidragstytters husholdningsstørrelse. Bidragstytters husholdning gis et fradrag i sin inntekt på 70 kroner per barn per dag vedkommende har samvær. Satsen på 70 kroner er hentet fra forslaget til nytt barnebidragsregelverk (Barne- og familiedepartementet 1999) hvor det er foreslått å beregne et samværsfradrag². Selve beløpet er ment å dekke løpende utgifter under samværet som mat, drikke, helse- og hygieneartikler og utgifter til lek og fritid. Transportutgifter under selve samværet er også inkludert, men ikke utgifter til transport til og fra bidragmottaker. Det forutsettes at bidragmottaker sparer tilsvarende utgifter. Bidragmottakers husholdning gis derfor et tillegg i inntekten tilsvarende bidragstytters fradrag.

Vi forutsetter en samværsandel på 26 prosent (åtte dager i måneden). Fratrukk i inntekten til bidragstytter for ett barn gjennom ett år blir med andre ord 6 720 kroner. Inntekten etter skatt, korrigert for løpende utgifter under samvær, beregnes per forbruksenhet ved å benytte ekvivalensskala med elasticitet lik 0,5.

Hvis vi igjen kaster et blikk på tabell 5 ser vi hvordan inntekt etter skatt per forbruksenhet minsker for bidragstytterne og øker for bidragmottakerne. Når vi sammenligner med ekvivalensskala med EL=0,5 uten korrigering for samvær ser vi at for enslige bidragstyttere endres ekvivalentinntekten fra 134 000 til 124 200 kroner, en nedgang på 7 prosent. Til sammenligning endres ekvivalentinntekten til enslige forsørgere fra 124 700 til 129 400 kroner, en økning på 4 prosent.

For husholdningstypen par med barn er endringen i ekvivalentinntekt på under 2 prosent for både bidragmottakere og bidragstyttere. Bidragstyttere med ny partner uten hjemmeboende barn får også en liten endring i sin ekvivalentinntekt, en nedgang på drøye 2 prosent.

Flest enslige forsørgere på de laveste inntektstrinnene ...

Vi har frem til nå kun kommentert gjennomsnittstall. Dette gir en pekepinn på tingenes tilstand, men kan naturligvis skjule store forskjeller. La oss nå se nærmere på hvordan bidragmottakernes og bidragstytternes husholdninger grupperer seg etter inntektstrinn. I tabell 6 har vi nok en gang benyttet inntekt etter skatt justert med ekvivalensskalaen med elasticitet på 0,5.

Gjennomsnittstallene viste at enslige bidragsytere og enslige forsørgerne kommer dårligst ut rent økonomisk. Inntektsfordelingen gir det samme bildet. Blant de enslige forsørgerne har nesten hver tredje husholdning en så lav ekvivalentinntekt at den plasserer seg på det laveste trinnet, under 100 000 kroner. De enslige bidragsyterne følger ikke langt etter med en andel på 29 prosent i dette inntektstrinnet. Hvis vi ser høyere opp på inntektstrinnene finner vi litt andre resultater for disse to gruppene. Kun 3 prosent av de enslige forsørgerne plasserer seg i toppen, det vil si med en ekvivalentinntekt over 200 000 kroner, mens blant de enslige bidragsyterne er andelen betraktelig høyere med 11 prosent.

Hvis vi ser nærmere på husholdningstypen par med barn kommer bidragsmottakerne bedre ut. Om lag hver fjerde husholdning blant bidragsmottakerne har her en ekvivalentinntekt over 200 000 kroner sammenlignet med hver femte husholdning blant bidragsyterne.

Bidragsytere som har skaffet seg en ny partner, men som ikke har hjemmeboende barn, kommer igjen best ut. Halvparten av disse ligger øverst i inntektsfordelingen i tabell 6, mens 8 prosent har en ekvivalentinntekt under 100 000 kroner.

... men ikke når vi tar hensyn til samværsutgifter

Hva skjer med inntektsfordelingen i tabell 6 hvis vi igjen justerer for bidragsyters samværsrett? Vi vil da forvente en forskyvning nedover på inntektstrinnene for bidragsyterne og det motsatte for bidragsmottakerne. Vi ser da også at andelen enslige bidragsytere på det laveste trinnet øker til 36 prosent hvis vi korrigerer for samværet ved å gi

Tabell 6. Andel husholdninger¹, etter husholdningstype og inntekt etter skatt per forbruksenhet. Korrigering for samværsutgifter. 1997. Prosent

	Bidragsytere			Bidragsmottakere	
	Enslige	Par uten barn	Par med barn 0-19 år	Par med barn 0-19 år	Mor/far med barn 0-19 år
Elastisitet = 0.5					
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Under 100 000	29,2	8,2	7,2	5,0	30,9
100 000 - 149 999	32,0	13,5	25,7	23,0	48,2
150 000 - 199 999	27,8	28,3	46,6	47,3	17,9
200 000 og over	11,0	50,0	20,5	24,7	3,0
Elastisitet = 0.5					
Inntekt korrigert for samværsutgifter					
I alt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Under 100 000	35,9	7,0	7,2	4,4	22,2
100 000 - 149 999	32,4	18,0	29,8	23,0	51,4
150 000 - 199 999	23,3	29,7	43,3	46,1	23,3
200 000 og over	8,4	45,4	19,6	26,5	3,1

¹ På grunn av avvik mellom husholdningsstørrelsen i RTVs materiale og innteks- og formuesundersøkelsen er 17 husholdninger holdt utenfor i denne tabellen.

husholdningens inntekt etter skatt et fradrag som tidligere.

For de enslige forsørgerne synker andelen med ekvivalentinntekt under 100 000 kroner til 22 prosent når vi tar hensyn til bidragsmottakers innsparing i daglige omsorgsutgifter. Endringen i antall enslige forsørgerne med ekvivalentinntekt på det høyeste trinnet, over 200 000 kroner, er derimot helt marginal.

For par med hjemmeboende barn fører korrigeringen for samvær til mindre endringer i inntektsfordelingen, både for bidragsytere og bidragsmottakere.

Hvordan beregne riktige samværsutgifter?

Få vil nok være uenig i at man i en analyse av den økonomiske situasjonen for bidragsmottaker og bidragsyter, på et eller annet vis bør korrigerer for de utgifter som bidragsyter har under samvær med

sine barn. Spørsmålet blir hvordan man skal gjøre dette for å få frem et mest mulig korrekt bilde. Det er svært viktig å understreke at den metoden som er brukt for å korrigerer bidragspartenes husholdningsinntekt for samvær bygger på rene gjennomsnittsbetraktninger. Det vil eksistere et mangfold av måter å tilpasse seg en ny tilværelse på etter et samlivsbrudd slik at spredningen i disse barnebidrags sakene vil være svært stor.

Den skisserte metoden for å ta hensyn til bidragsyters samværsrett forutsetter et generelt samvær på åtte dager i måneden for bidragsyter. Dette representerer selvsagt en veldig forenkling av virkeligheten. Omfanget av samvær vil naturligvis variere fra familie til familie. En undersøkelse foretatt av Norsk institutt for by- og regionforskning (Clausen og Jensen 1997) viser for eksempel at delte familier med lite samvær var kjennetegnet av følgende forhold: Foreldrene levde ikke

sammen ved barnets fødsel, foreldrene flyttet fra hverandre etter kort tid, moren har foreldreansvaret alene, det forelå ingen samværsavtale mellom foreldrene og foreldrene bodde langt fra hverandre målt i reisetid. Undersøkelsen viste videre at omfanget av samvær var mer bestemt ut fra praktiske problemer som tid, bolig og etablering av ny familie fremfor rene økonomiske forhold.

Vi har lagt til grunn et bestemt beløp ved beregning av de løpende utgifter som bidragsyter har under samvær med sine barn. Her må igjen analysen bygge på et gjennomsnitt. I virkeligheten vil samværsutgiftene til bidragsyterne vise en stor spredning. Noen bidragsytere vil for eksempel kjøpe klær og sko til sine barn, og noen vil også ha store transportutgifter til og fra bidragsmottaker. Slike utgifter er ikke inkludert i det sjablonbeløpet som er benyttet i beregningene. Bidragsytere med et omfattende samvær vil kanskje investere i en større bolig og en større bil enn hva de hadde klart seg med hvis de hadde hatt et langt mindre samværsomfang. Samtidig vil nok det sjablonbeløpet som er benyttet ligge for høyt for en del bidragsytere ved at de i utgangspunktet har en så lav inntekt at den ikke tillater en slik daglig utgift, men likevel har de samvær med sine barn. Tilsvarende vil nok også beløpet for en del bidragsmottakere ligge høyere enn det de faktisk har i utgifter i den daglige omsorgen. Det vil derfor ikke nødvendigvis være riktig å si at bidragsmottakerne sparer et tilsvarende beløp som bidragsyter har i utgift.

Avslutningsvis må det derfor igjen understrekes at det utall av måter som bidragspartene kan innrette

seg på, både i forhold til sine tidligere og eventuelle nye partnere, gjør at spredningen i denne gruppen vil være svært stor. I tillegg kan det være grunn til å spørre seg om den metoden som vanligvis benyttes når man sammenligner den økonomiske velferden til personer i husholdninger av ulik størrelse, egner seg like godt når man skal sammenligne den økonomiske velferden til bidragsytere og bidragsmottakere. Bruk av ekvivalensskalaer forutsetter at ressursene fordeles likt innenfor husholdningen, slik at alle husholdningsmedlemmene får det samme velferdsnivået. Men er det sikkert at en bidragsmottakers eller en bidragsyters nye partner vil føle det samme økonomiske ansvaret for sin nye partner og hans eller hennes særkullsbarn, som vedkommende føler for sine egne barn og for seg selv?

1. Selvangivelsens poster 2.6.2 og 3.3.3 gir ikke helt korrekt størrelse på mottatte og betalte bidrag. Postene inneholder foruten mottatte og betalte bidrag også mottatte og betalte føderådnytelse utenfor jord- og skogbruk. Vi antar imidlertid at dette vil utgjøre en ubetydelig feilkilde for den populasjonen denne artikkelen omfatter. Posten 2.6.2 omfatter kun bidrag for barn som er 16 år eller yngre. Eldre barn fører mottatt bidrag i egen selvangivelse. Dette er ikke tatt med i denne undersøkelsen.

2. I Barne- og familiedepartementets forslag til ny barnebidragsmodell er samværsfradraget ment som et fradrag i selve barnebidraget. Departementet foreslår ulike satser avhengig av barnets alder. En sats på 55 kroner foreslås gitt for barn i aldersgruppen 0-5 år, 70 kroner for barn i alderen 6-10 år og 85 kroner for barn i alderen 11-18 år. Vi velger i vår analyse å bruke satsen på 70 kroner som et gjennomsnitt.

Litteratur

Barne- og familiedepartementet (1996): Forslag til endringer i barnebidragsordningen etter barneloven. Høringsnotat.

Barne- og familiedepartementet (1999): Forslag til endringer i barnebidragsregelverket, forskotteringsordningen mv. Høringsnotat.

Bratberg, Espen og Sigve Tjøtta (1999): *Levekår i barnefamilier etter skilsmisse*, Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning (SNF), Rapport 1/99.

Clausen og Jensen (1997): *Samvær og fravær*. NIBR-rapport 1997:103.

Epland, Jon (1998): *Inntekt etter skatt*. Revisjon av inntektsregnskapet i inntekts- og formuesundersøkelsen for husholdninger, Notater 98/43, Statistisk sentralbyrå.

Kiberg, Dag (1997): *Introduksjon til KIRUT-databasen med kodebok*, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), Rapport nr. 112.

Melby, Ingrid (1997): *Etter samlivsbruddet: Far har best økonomi*, Samfunnsspeilet 1997,1, Statistisk sentralbyrå.

Sosial- og helsedepartementet (1999): *Utjæmningsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Norge*, Stortingsmelding nr. 50 (1998-99).

Mads Ivar Kirkeberg

(Mads.Ivar.Kirkeberg@ssb.no) er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk.

Vidar Pedersen

(Vidar.Pedersen@ssb.no) er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk.